

ENTRE EL MUSEU I EL TERRITORI

Una experiència a l'entorn de la cultura de l'oli

Salvador Palomar*
Caramella VIII. Gener-juny 2003

«L'elixir daurat. Cultura de l'oli i sostenibilitat» és el títol d'una mostra que es pot veure, des del novembre del 2001, al Museu d'Art i Història de Reus. A l'entorn d'aquesta exposició temporal de llarga durada s'articula també un projecte de recerca i difusió que inclou el tractament patrimonial d'objectes i coneixements, la sensibilització de la població respecte al medi ambient, la informació sobre temes de salut i qualitat de vida o la reflexió sobre el desenvolupament sostenible del territori.

Des del gener del 2000, l'Ajuntament de Reus participa en un programa europeu –*Oleo Life*– sobre el desenvolupament sostenible del sector oleolícola. En el marc de les actuacions incloses en aquest programa, es planteja la realització d'una exposició dedicada al món de l'oli que es vol ubicar

aprofitant una sala del museu, a l'edifici de la plaça de la Llibertat de Reus, que compta amb una interessant col·lecció de premses antigues d'oli i de vi.

Efectivament, el Museu –aleshores, encara Museu Comarcal Salvador Vilaseca– conserva en les seves instal·lacions una premsa de lliura o de biga que pel seu volum no s'ha desplaçat del lloc inicial des del moment del muntatge del museu, cap al 1960, tot i que, al seu voltant, han canviat els continguts de les diverses sales i la pròpia definició de la institució. Aquest era, en el seu inici, un museu municipal amb un fort component etnogràfic, amb diverses sales que aplegaven els testimonis materials de les activitats agrícoles de les poblacions de la comarca o dels oficis preindustrials de la ciutat. En l'actualitat, el Museu compta amb exposicions permanents d'art –so-

bre el gòtic, el retaule de la Prioral de Sant Pere o els pintors reusencs del segle XIX– i un programa d'exposicions temporals sobre art contemporani, fotografia o història de la ciutat. Tot el fons etnogràfic es troba en sales de reserva. Durant força temps, la sala on es trobaven les premses va ser emprada com a magatzem, amb algun moment d'excepció, com l'exposició temporal «Reus 1900, segona ciutat de Catalunya», a finals del 1999, en què acollí l'àmbit dedicat a l'agricultura.

En aquest context, una exposició etnològica amb implicacions mediambientals resultava certament una proposta singular i diferenciada en un equipament dedicat, bàsicament, a l'art del passat. Tanmateix, això representava anar a cercar un públic interessat específicament en el contingut de la mostra.

SALVADOR PALOMAR

Recollint les olives de la borrassa.

L'exposició mostra una mola i un seguit de premses dels segles XVIII a XX.

L'exposició es realitza, doncs, com a resultat d'una col·laboració entre el Museu i el Centre de Desenvolupament de l'Oli, entitat municipal creada el 1997. La recerca s'efectuà durant el 2001 amb l'objectiu d'aplegar un seguit d'objectes —a més dels que es trobaven a les col·leccions del propi Museu— representatius del treball agrícola —conreu de l'olivera, collita de les olives— i del procés d'elaboració de l'oli, però també de documentar gràficament el present i l'evolució tecnològica o de les formes de treball.

La mostra, després de fer referència a la llarga trajectòria històrica del conreu de l'olivera a les nostres comarques —tot i que no hi ha un àmbit geogràfic explícit, la DO Siurana esdevé el marc de referència—, incideix en els mètodes de conreu —tradicional, ecològic, integrat i intensiu— i explica, per mitjà de la imatge, el procés d'elaboració de l'oli verge —dels molins tradicionals, amb les premses i els cofins, als sistemes continus de mòlta— com el resultat d'obtenir, sense procediments químics, el suc de l'oliva. En aquest sentit, tot defugint absolutament la sobrevaloració del passat respecte del present, l'exposició posa l'èmfasi en diferenciar els tipus d'oli —verge o refinat— i la seva qualitat,

s'obtingui pel mètode tradicional o pel de sistema continu.

L'exposició fa referència als beneficis per a la salut i als usos de l'oli: l'alimentació, però també, històricament, la il·luminació o la fabricació de sabó; la cosmètica i la medicina. I acaba amb una reflexió sobre el conreu de l'olivera com a factor de desenvolupament sostenible per al territori per la seva adaptació a les condicions climàtiques de l'entorn, la conservació dels terrenys, la importància econòmica, i perquè ha possibilitat, en definitiva, la pervivència de molts pobles.

De fet, l'exposició sintetitza un discurs que després desenvolupen altres propostes de divulgació i activitats, com un llibre catàleg que recull articles sobre història, característiques de l'oli de la zona, salut, però també folklore i manifestacions de cultura popular relacionades amb l'olivera i l'oli.

L'abril del 2002 s'inicia un programa de visites comentades per a grups d'adults, amb un seguit de projeccions audiovisuals informatitzades —fet que possibilita adaptar-les a cada grup— que poden incloure aspectes del procés d'elaboració, de salut i de medi ambient, de la importància de Reus com a centre de comerç oleolícola o de cultura popular. Les visites es realitzen en grups de 20

a 25 persones i poden incloure també un taller, a la seu del CDO, amb una introducció al tast d'olis. El nivell de participació dels usuaris d'aquestes activitats ha estat, en general, molt alt, amb intervencions, preguntes, dubtes...; segurament això té a veure, d'una banda, amb la flexibilitat del discurs i en el fet que aquest pot integrar components diversos que motiven la implicació dels visitants: des del record d'un passat viscut fins a la divulgació científica a l'entorn de conceptes d'actualitat com *colesterol*, *sostenibilitat* o *reciclatge*; dels refranys o de les tècniques tradicionals de fabricació del sabó als noms populars de les eines.

Tot i que aquestes activitats s'adrecen a adults, hem realitzat algunes experiències amb grups escolars i, en l'actualitat, estem treballant en aquest àmbit amb la preparació de material didàctic específic i la creació d'un joc de l'oli. Aquest joc —a cavall entre el joc de l'oca i un de preguntes— va ser distribuït, el juny del 2002, entre mestres d'escola i altres persones interessades amb l'objectiu de recollir aportacions i crítiques abans de fer-ne una edició definitiva, a la tardor d'aquest any. El resultat ha estat molt interessant perquè ens ha mostrat errors, ens ha fet reflexionar sobre el nostre discurs i,

sobretot, ha implicat altres persones en el procés d'elaboració de materials de divulgació.

Finalment, el juliol passat es va presentar una exposició itinerant que recull els continguts bàsics de la mostra que es pot veure al museu. Es tracta d'una petita exposició, de fàcil muntatge, pensada per a les fires, les festes de l'oli o les activitats d'escoles i associacions.

La pràctica d'aquest darrer any permet fer algunes reflexions sobre aquesta experiència:

- a) Es tracta d'un seguit d'activitats amb uns objectius clarament definits:
  - Donar a conèixer els aspectes històrics i etnogràfics del conreu de l'olivera a les nostres comarques i de la ciutat de Reus com a centre de comerç de l'oli.
  - Destacar la importància de l'oli en la nostra cultura popular (lèxic, literatura, cançoner, usos simbòlics, festes, gastronomia...).

- Informar sobre els tipus d'oli existents al mercat i caracteritzar l'oli d'oliva verge com el producte resultant de l'extracció, per mitjans mecànics, del suc natural de l'oliva.
  - Valoritzar l'oli d'oliva verge com un producte de qualitat, amb beneficis per a la salut i per al desenvolupament sostenible del territori.
  - Possibilitar reflexions més àmplies sobre conceptes com el paisatge, la sostenibilitat o els productes ecològics.
- b) Es tracta d'un conjunt d'accions que van des de l'àmbit estrictament museístic fins a la dinamització sociocultural. El Museu esdevé el centre de referència per a una acció cultural que abasta el territori immediat, tant pel que fa a la recerca realitzada (en diferents pobles de la DO Siurana) com a la divulgació (procedència dels visitants, itinerància de l'exposició mòbil, etc.).

- c) El tractament interdisciplinari de l'exposició. Hi ha un component etnogràfic important quant als objectes i la descripció de les pràctiques de treball en el passat i en el present. S'hi ha referència al folklore de l'oli, però, alhora, hi ha aportacions des dels àmbits de la biologia o de l'ecologia, de l'economia o de la medicina.

Un cop més, podem constatar com el coneixement de les formes de vida del passat possibilita reflexions sobre el present, i com les fronteres entre els patrimonis –natural o cultural– s'esvaeixen en un tractament global del patrimoni d'un territori al servei d'un desenvolupament cultural (difusió del coneixement) social i econòmic que possibiliti la seva millora per a les generacions futures.

* Aquest article s'ha elaborat amb la col·laboració de Maribel Cuesta i Olga Miró, del Centre de Desenvolupament de l'Oli, i Anna Figueras, del Museu d'Art i Història de Reus.